

Скоморовська Наталія Богданівна,
кандидат педагогічних наук, викладач
кафедри теорії та методики навчання,
Івано-Франківського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

ЗНАЧЕННЯ МЕТАФОРИ В АНАЛІЗІ ТВОРІВ Т. ШЕВЧЕНКА

Сучасний урок літератури – це урок насичений продуктивною діяльністю здобувачів освіти. Педагог створює середовище, у якому кожен може максимально реалізувати здібності, пізнавати світ і себе в ньому. В. Сухомлинський стверджував, що на уроці має звучати таке слово про твір, слухаючи яке підліток думає про свій життєвий шлях, про сьогодні і майбутнє. Це звернення до людини, яка виховується. На такому занятті школяр не просто пізнає творчість письменника, його світогляд, ідеї, він вчиться робити вибір, визначати власну систему життєвих цінностей.

Аналізуючи твір, вчитель часто працює з метафорами, використовує їх у різних прийомах, що дає можливість через характеристику персонажів, розкриття проблематики виходити на головну думку. Метафоричне перенесення ознак одного предмета чи явища на інший на основі їхньої схожості допомагає краще зрозуміти нові для сприйняття поняття, явища, події. Цю властивість метафори науковці помітили вже давно. Вивчати її розпочали ще з часів Античності. Як спосіб пізнання розглядав метафору Платон, як можливість «говорити незвичним чином про звичне», перенесення знайомих понять на нові Аристотель. У XVII ст. Дж. Віко визнав метафори найбільш цінними проявами творчого потенціалу людини. Справді неможливо уявити собі художній текст, в якому письменник не використовує метафору.

Насичені концептуальними метафорами твори українського генія Т. Шевченка. У поемі «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє» простежується незламна віра автора у відродження і відновлення вільної України. *«І оживе добра слава, / Слава України, / І світ ясний, невечерній / Тихо засіяє»* [2]. Метафора “*оживе добра слава*” – це проєкція на майбутнє, у якому країна стає політично та економічно незалежною, повертає собі повагу всього цивілізованого світу.

У творах «Катерина», «Наймичка», «Причинна» поет часто використовує метафори, щоб підкреслити внутрішню трагедію, яку переживають героїні.

Катерина *«любить, то й не чує, / Що вкралося горе»*. Метафора *вкралося горе* саме в цьому контексті є синонімом зради, підлого обману. Автор вдало дібрав слова. Горе не прийшло, не знайшло, не зустрілося, а власне *вкралося*, як злодій, що краде в даному випадку щастя, розбиває мрії. Дівчина змушена покинути рідний дім, що означає для неї більше ніж просто помешкання, батьків, звичне оточення і вирушити у невідомість. Як спогад про минуле, що назавжди поєднає її з рідною стороною, бере Катерина з собою грудочку землі. *«Взяла землі під вишнею, / На хрест почепила; / Промовила: “Не вернися! / В далекому краю, / В чужу землю, чужі люде / Мене заховать; / А свої ся крихотка / Надо мною ляже / Та про долю, моє горе, / Чужим людям скаже...” ії»* [2]. Така прив'язаність до рідної землі часто зустрічається у творах поета. У цій поемі природа також олюднена – саме земля має зберегти та розповісти трагічну історію дівчини.

У поемі *«Наймичка»* історія покритки знаходить інше продовження. Жінка не просто несе відповідальність за свій вчинок, а й жертвує всім заради дитини. Син стає центром всесвіту, тільки про його добробут вона дбає, про його щасливу долю просить Бога. *«Так воно не знає, / Чого наймичка сльозами / Його умиває. / Не зна Марко, чого вона / Так його цілує, / Сама не з'їсть і не дон'є – / Його нагодує... / Вона чує з тієї хати, / Як дитина дише»* [2]. Метафорою *сльозами його умиває* автор підкреслює цінність цієї дитини для головної героїні. Сльози – це символ очищення. Людина плаче над тим, що дороге серцю, важливе у її житті.

Балада *«Причинна»* розповідає історію трагічного кохання. Кохання, без якого не уявляють життя головні герої твору. *«Чи винна ж голубка, що голуба любить? / Чи винен той голуб, що сокіл убив? / Сумує, воркує, білим світом нудить, / Літає, шукає, дума – заблудив. / Щаслива голубка: високо літає, / Полине до бога – милого питать»* [2]. Закоханих часто порівнюють з голубами, тому така метафора звична для творчих робіт. Закохана душа здатна і до Бога полинути, тільки щоб з коханим все було добре.

Т. Шевченко у своїх творах часто олюднював природу. *«Бачить – ліс чорніє, / А під лісом, край дороги, / Либонь, курінь мріє. / Попід горою, яром, долом, / Мов ті діди високочолі, / Дуби з гетьманицини стоять. / У яру гребля, верби в ряд, / Ставок під кригою в неволі / І ополонка – воду брать... / Мов покотьоло – червоніє, / Крізь хмару – сонце зайнялось. / Надувся вітер; як повіє – / Нема нічого: скрізь біліє... / Та тільки лісом загуло. / Реве, свище*

заверюха. / По лісу завило; / Як те море, біле поле / Снігом покотилось» [2]. За допомогою метафор автор створював необхідну атмосферу та посилював враження від подій. Так у баладі «Причинна» саме пейзаж емоційно підготував читачів до основної історії. *«Реве та стогне / Дніпр широкий, / Сердитий вітер завива, / Додолу верби гне високі, / Горами хвилю підійма. / І блідний місяць на ту пору / Із хмари де-де виглядав, / Неначе човен в синім морі, / То вирунав, то потонав. / Ще треті півні не співали, / Ніхто нігде не гомонів, / Сичі в гаю перекликались, / Та ясен раз у раз скрипів» [2].* Ці рядки навіюють певну містичну картину, підводять до думки, що далі має щось трапитись незвичне і, можливо, навіть трагічне. І справді історія, яку розповів автор, закінчується трагедією.

Природа не просто оживає під пером поета, вона активно взаємодіє з людиною. *«Виспівує, вимовляє, / Аж калина плаче». “Кричать сови, спить діброва, / Зірочки сіяють, / Понад шляхом, щирцею, / Ховрашки гуляють. / Спочивають добрі люде, / Що кого втомило: / Кого – щастя, кого – сльози, / Все нічка покрила» [2]. «Реве, стогне хуртовина, / Котить, верне полем; / Стоїть Катря серед поля, / Дала сльозам волю. / Утомилась заверюха, / Де-де позіхає; / Ще б плакала Катерина, / Та сліз більш немає» [2]. «Катерина ж з болящої / І очей не зводить. / Катерина коло неї / І днює й ночує. / А тимчасом сичі вночі / Недобре віщують...». «У тумані на могилі, / Як тополя, похилилась / Молодиця молодая. / Щось до лона пригортає / Та з туманом розмовляє: туманочку! / Сховай тільки в полі, / Щоб ніхто не знав, не бачив / Моєї недолі!..» [2].* Часто люди, спілкуючись з природою, саме їй розповідають про свої біди і негаразди. Схожі приклади часто зустрічаємо у народних піснях, думках, баладах, де життя людини і природи знаходиться у тісному взаємозв'язку.

Як бачимо, твори Кобзаря насичені метафорами. Як обов'язковий елемент художнього тексту вони надають емоційності, допомагають краще зрозуміти героїв, їх думки та почуття. Т. Шевченко як використовував типові для романтичної поезії метафоричні формули, так і творив власні, оригінальні. Вони увиразнили творчу манеру поета та допомогли сформувати неповторний власний стиль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Метафора Українська мова та література. Взято з <https://zno.if.ua>
2. Шевченко Тарас — повні тексти творів. URL: <https://www.ukrlib.com.ua> > books > author